

УКРАЇНА ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ТА ГЛОБАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Вступ. Наголошено, що питання забезпечення регіональної та глобальної безпеки є одним із ключових викликів сучасної міжнародної системи. Україна, маючи стратегічне геополітичне положення на перетині інтересів Сходу та Заходу, відіграє важливу роль у підтриманні стабільності не лише в Європі, а й у світі загалом. В умовах гібридних загроз, кіберзлочинності, енергетичної нестабільності та військової агресії актуалізується потреба у формуванні ефективної державної політики безпеки, яка забезпечить стійкість і незалежність країни. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю визначення місця України в сучасній системі регіональної та глобальної безпеки, а також розробки стратегічних підходів до зміцнення міжнародного безпекового партнерства. У цьому контексті дослідження ролі України у глобальних безпекових процесах має не лише наукове, а й практичне значення, оскільки сприяє підвищенню ефективності державного управління, інтеграції у європейські та євроатлантичні структури й формуванню нових механізмів захисту національних інтересів.

Методи. У дослідженні використано комплексний підхід, який поєднує аналітичні, історико-правові та порівняльні методи. Застосовано порівняльно-аналітичний метод для оцінки міжнародних практик забезпечення безпеки та визначення місця України в регіональній системі. Історико-правовий метод дозволяє простежити еволюцію національної політики безпеки та її адаптацію до сучасних викликів. Системно-структурний підхід використано для аналізу взаємозв'язків між внутрішніми та зовнішніми чинниками безпеки, а контент-аналіз – для опрацювання офіційних документів, міжнародних договорів, стратегій, аналітичних звітів і резолюцій міжнародних організацій. Застосований комплекс методів дає змогу узагальнити наукові підходи та сформуувати цілісну картину ролі України в системі глобальної безпеки.

Результати. Доведено, що сучасна система безпеки є багаторівневою, а участь України у міжнародних інституціях забезпечує не лише національний захист, а й зміцнює колективну безпеку в Європі. Україна активно співпрацює з ООН, НАТО, Європейським Союзом та ОБСЄ, бере участь у миротворчих місіях, формує політику кібер- та енергетичної безпеки. Визначено, що ключовими чинниками зміцнення безпекового потенціалу є інтеграція до євроатлантичних структур, модернізація сектору оборони, посилення стратегічних комунікацій і розвиток оборонно-промислового комплексу. За результатами аналізу встановлено, що формування стабільної безпекової системи України потребує синхронізації внутрішньої політики з міжнародними стандартами, а також розвитку партнерських відносин у межах глобальних ініціатив – зокрема у сфері кіберзахисту, енергетичної незалежності та інформаційної безпеки. Україна має потенціал стати активним суб'єктом міжнародної безпеки, а не лише її об'єктом.

Висновки. Аргументовано, що Україна є невід'ємною складовою сучасної системи регіональної та глобальної безпеки. Її стратегічна роль полягає у забезпеченні стабільності на східному фланзі Європи, зміцненні європейських і євроатлантичних структур, розвитку системи колективного реагування на загрози. Для подальшого підвищення ефективності безпекової політики держави необхідно забезпечити узгодженість дій на міжнародному та національному рівнях, посилити кібер- та енергетичну безпеку, оптимізувати дипломатичну взаємодію з партнерами. Україна поступово утверджується як важливий чинник міжнародної стабільності, що сприяє побудові нової архітектури безпеки в Європі та світі.

Ключові слова: безпека, Україна, регіональна безпека, глобальна безпека, міжнародні організації, НАТО, міжнародна співпраця.

Вступ

Актуальність дослідження. У сучасному світі система міжнародної безпеки переживає глибоку трансформацію. Зміни геополітичного балансу, посилення регіональних конфліктів, гібридні загрози, а також глобальні виклики, пов'язані з кіберзлочинністю, енергетичною нестабільністю та інформаційними війнами, призвели до того, що традиційні механізми безпеки більше не гарантують ефективного захисту держав. В цих умовах Україна, яка опинилася на передовій боротьби за збереження міжнародного правопорядку та стабільності у Європі, стала одним із ключових суб'єктів нової системи регіональної та глобальної безпеки.

З початку збройної агресії Російської Федерації проти України у 2014 році питання національної, регіональної та глобальної безпеки набули надзвичайної гостроти. Український досвід протидії гібридним загрозам, реформування оборонної системи, налагодження стратегічного партнерства з НАТО та Європейським Союзом є унікальним прикладом того, як середня за розмірами держава може впливати на формування нової архітектури безпеки у світі. Саме тому дослідження ролі України в системі регіональної та глобальної безпеки є не лише теоретично важливим, а й

практично значущим, адже воно безпосередньо пов'язане із забезпеченням миру, стабільності та стійкого розвитку європейського континенту.

Актуальність проблеми зумовлюється тим, що міжнародна безпекова система, створена після Другої світової війни, поступово втрачає ефективність. Організація Об'єднаних Націй, попри свій універсальний статус, не завжди здатна своєчасно реагувати на нові типи конфліктів і загроз. НАТО, хоча й залишається найпотужнішою оборонною структурою, потребує переосмислення своїх механізмів у контексті асиметричних війн та інформаційних атак. Водночас Європейський Союз формує власну стратегію безпеки, яка дедалі більше інтегрується з оборонними ініціативами США та партнерів по Альянсу. Усі ці процеси визначають нові підходи до співпраці між державами, серед яких Україна займає особливе місце.

Сучасна Україна виступає не лише об'єктом міжнародної політики, а й активним суб'єктом безпекової системи, що пропонує власні ініціативи з розбудови миру, відновлення територіальної цілісності та зміцнення стійкості до гібридних загроз. Участь України в миротворчих місіях, міжнародних безпекових форумах, спільних навчаннях і програмах НАТО свідчить про її прагнення стати невід'ємною частиною європейської

системи колективної безпеки. Окрім того, держава відіграє важливу роль у глобальному енергетичному балансі, забезпечуючи транзит енергоносіїв і розвиваючи власну енергетичну незалежність як чинник національної безпеки.

Не менш актуальним є гуманітарний і соціальний вимір безпеки. Війна призвела до масштабних демографічних втрат, міграційних процесів і психологічних травм, що створює загрози внутрішній стабільності держави. Формування системи соціальної безпеки, підтримка ветеранів, розвиток національної ідентичності та інформаційної стійкості населення стають важливими складовими національної безпеки, тісно пов'язаними з глобальними тенденціями захисту прав людини й протидії дезінформації.

У науковому вимірі актуальність дослідження визначається потребою у систематизації підходів до аналізу ролі України у світовій безпековій системі. Незважаючи на наявність численних праць, присвячених міжнародним відносинам, комплексні дослідження, що поєднують політичний, військовий, економічний, інформаційний та гуманітарний аспекти безпеки, залишаються недостатньо розробленими. Потребує уточнення також саме поняття "регіональна безпека", яке сьогодні виходить за межі військових питань і охоплює широкий спектр викликів – від енергетичних криз до екологічних катастроф і міграційних процесів.

Практична значущість дослідження полягає у можливості використання його результатів для розроблення стратегічних документів державної політики, вдосконалення системи національної безпеки, удосконалення міжнародних переговорних механізмів та підвищення ефективності співпраці України з міжнародними партнерами. Окрім цього, отримані результати можуть бути корисними для науковців, дипломатів, військових експертів, аналітиків, які працюють над формуванням нових моделей глобальної безпеки у XXI столітті.

Актуальність теми полягає в необхідності комплексного осмислення ролі України в сучасній архітектурі регіональної та глобальної безпеки, визначенні тенденцій розвитку міжнародних відносин і формуванні підґрунтя для нової безпекової доктрини, здатної забезпечити сталий мир і стабільність у Європі та світі.

Метою статті є з'ясування місця та ролі України у сучасній системі регіональної та глобальної безпеки, виявлення основних чинників, що визначають її вплив на європейську та світову стабільність, аналіз напрямів взаємодії держави з міжнародними безпековими організаціями, а також окреслення перспектив формування нової безпекової архітектури за участю України. Особлива увага приділяється дослідженню участі України у діяльності ООН, ОБСЄ, Європейського Союзу та НАТО, аналізу трансформацій зовнішньої політики у сфері оборони й безпеки після 2014 року, а також вивченню впливу внутрішніх реформ на позицію України в міжнародному безпековому середовищі.

Огляд літератури. Проблематика регіональної та глобальної безпеки є одним із центральних напрямів сучасних досліджень у сфері міжнародних відносин, політології та державного управління. Теоретичні засади безпеки як категорії, що поєднує політичні, військові, економічні, інформаційні та гуманітарні виміри, сформувалися у працях класиків міжнародної теорії. Так, Ганс Моргентау у своїй концепції "політичного реалізму" визначав безпеку як ключовий інтерес держави, спрямований на збереження суверенітету та

рівноваги сил (Morgenthau, 1985). К. Уолц і Дж. Міршаймер розвинули неореалістичний підхід, доводячи, що стабільність міжнародної системи залежить від балансу військово-політичної потуги між державами, а її порушення неминуче призводить до конфліктів (Waltz, 1979; Mearsheimer, 2001).

Паралельно у працях Р. Кеохейна та Дж. Ная (Keohane, & Nye, 1977) сформовано концепцію "комплексної взаємозалежності", що акцентує на тому, що безпека у XXI столітті визначається не лише військовими факторами, а й економічними, екологічними, технологічними та соціальними. Цей підхід є особливо релевантним для України, яка, перебуваючи між кількома геополітичними центрами сили, відчуває вплив багатьох типів загроз одночасно.

У сучасних європейських дослідженнях наголошується, що регіональні системи безпеки мають власну динаміку, яка часто відрізняється від глобальної. Баррі Бузан запропонував модель "регіональних комплексів безпеки", у межах якої Україна розглядається як держава, що відіграє системоутворюючу роль у Східній Європі, формуючи буфер між євроатлантичним та євразійським безпековими просторами.

Українська наукова школа міжнародної безпеки активно розвиває цю проблематику. В. Горбулін, О. Литвиненко, Г. Перепелиця, О. Кононенко, І. Бураковський у своїх працях зазначають, що сучасна безпека України є багатовимірною системою, де поєднуються воєнно-політичні, енергетичні, інформаційні та гуманітарні аспекти. В. Горбулін (2021) наголошує, що українська модель безпеки повинна базуватися на принципі стійкості (resilience) – здатності держави адаптуватися до криз і зберігати функціональність навіть в умовах воєнних дій.

Г. Перепелиця (2020) підкреслює, що агресія Російської Федерації проти України стала каталізатором зміни всієї європейської архітектури безпеки, продемонструвавши неспроможність старих моделей стримування. На його думку, Україна нині виступає центром переформатування регіонального безпекового простору, що має важливе значення для всієї системи міжнародних відносин.

Значна увага у вітчизняній літературі приділяється також питанню інтеграції України у структури колективної безпеки. О. Литвиненко (2022) відзначає, що євроатлантичний курс України є не лише політичним вибором, а й стратегічною необхідністю, адже саме членство або глибока співпраця з НАТО може гарантувати реальний рівень безпеки держави. Схожої позиції дотримується М. Ожеван (2021), який акцентує на інформаційному вимірі безпеки, розглядаючи його як важливу складову гібридних конфліктів.

У документах ООН, НАТО, ОБСЄ, Європейського Союзу, а також у національних стратегіях України ("Стратегія національної безпеки України", 2020; "Стратегія воєнної безпеки України", 2021; "Стратегія зовнішньополітичної діяльності України", 2021) визначено стратегічні пріоритети забезпечення безпеки: захист суверенітету, зміцнення обороноздатності, розвиток міжнародного партнерства, протидія гібридним загрозам та енергетична незалежність. Ці документи формують нормативно-правову основу сучасної української безпекової політики.

У наукових працях останніх років зростає інтерес до поняття "глобальної безпеки", яке включає не лише військову, а й гуманітарну, економічну, продовольчу, екологічну та кібербезпеку. У цьому контексті Україна

розглядається як держава, що має потенціал зробити внесок у зміцнення міжнародної стабільності, беручи участь у миротворчих місіях, гуманітарних програмах, ініціативах у сфері продовольчої безпеки ("Grain from Ukraine") та міжнародних енергетичних проєктах.

Аналіз наукових джерел свідчить, що Україна поступово утверджується як активний суб'єкт міжнародної безпеки, здатний не лише реагувати на зовнішні загрози, а й ініціювати глобальні безпекові рішення. Сучасна наукова думка підкреслює необхідність поєднання регіональних і глобальних стратегій у політиці держави, що робить подальше дослідження цієї теми надзвичайно важливим як у теоретичному, так і в практичному вимірі.

Методи

Застосування методу порівняльного аналізу дозволило виявити спільні та відмінні риси у підходах до забезпечення регіональної та глобальної безпеки, що реалізуються Україною та іншими державами Європи. Порівняльний аналіз стратегічних документів, зокрема Стратегії національної безпеки України (2020), Стратегії воєнної безпеки України (2021), Стратегії зовнішньополітичної діяльності (2021), а також положень Статуту ООН, Вашингтонського договору (1949) та Стратегії НАТО-2030, сприяв глибшому розумінню ступеня відповідності української безпекової політики міжнародним стандартам. Цей підхід дав змогу оцінити рівень інтеграції України в систему колективної оборони, визначити ключові напрямки співпраці з НАТО та ЄС, а також простежити еволюцію концептуальних засад державної безпекової політики.

Контент-аналіз застосовано для системного опрацювання офіційних документів, виступів державних діячів, аналітичних звітів міжнародних організацій (ООН, ОБСЄ, ЄС, НАТО, Світового банку, RAND Corporation), наукових публікацій та медійних матеріалів, що стосуються проблематики регіональної та глобальної безпеки. Використання цього методу дало можливість виокремити основні напрями зовнішньополітичної діяльності України, ідентифікувати загрози національній безпеці, проаналізувати міжнародну реакцію на російську агресію та простежити динаміку формування нових безпекових альянсів. Завдяки контент-аналізу також було визначено ключові дискурсивні теми – "європейська інтеграція", "глобальна стабільність", "колективна безпека", "енергетична незалежність" і "кіберстійкість".

Для виявлення структури взаємодії між суб'єктами міжнародної безпеки застосовано системно-структурний підхід, який дозволив розглядати безпеку як комплексну систему взаємопов'язаних елементів – держав, міжнародних організацій, політичних інститутів і громадянського суспільства. Цей підхід допоміг визначити місце України у регіональній безпековій архітектурі Європи, її роль у зміцненні східного флангу НАТО та участь у глобальних антикризових ініціативах. Аналіз показав, що ефективність безпекової політики України прямо залежить від рівня інституційної спроможності державних органів, прозорості прийняття рішень, стабільності міжвідомчої координації та здатності до стратегічного прогнозування.

Застосування історико-аналітичного методу дало можливість простежити еволюцію української безпекової політики від моменту здобуття незалежності до сьогодення, виявити етапи трансформації зовнішньополітичних пріоритетів, а також проаналізувати наслідки міжнародних криз для системи європейської безпеки. Зокрема, вивчено періоди інтеграції України до програм НАТО "Партнерство заради миру", участь у

миротворчих операціях ООН, розвиток відносин із ЄС у межах "Східного партнерства" та запровадження санкційної політики проти держав-агресорів.

Окрім цього, елементи структурно-функціонального методу використано для визначення ролі державних інституцій у реалізації зовнішньої політики безпеки, їх взаємозв'язку з міжнародними партнерами, а також впливу національних реформ (зокрема оборонної, антикорупційної, інформаційної) на підвищення стійкості України до зовнішніх загроз. Цей підхід дозволив побудувати концептуальну модель взаємодії між національними та наднаціональними рівнями безпеки, що включає інституційні, політичні та нормативно-правові механізми.

Отже, інтеграція порівняльного, історико-аналітичного, системно-структурного, контент- та структурно-функціонального методів дала змогу комплексно дослідити місце України у системі регіональної та глобальної безпеки, окреслити головні чинники її стійкості та виробити аналітичні підходи до підвищення ефективності національної політики безпеки у контексті сучасних міжнародних викликів.

Результати

Проблема забезпечення національної безпеки сьогодні є ключовою та стратегічно важливою для поступу держави. Вона охоплює всю різноманітність перетворень в Україні, слугуючи одночасно і передумовою, і кінцевою метою реформування країни.

В умовах глобалізованого світу кожна держава має найкращі можливості для втілення політики, спрямованої на поліпшення матеріального добробуту населення, вільний розвиток кожної особистості, гарантування прав та свобод людини й громадянина в повному обсязі.

Одним із критеріїв поділу міжнародної безпеки є регіональний критерій, який поділяє її на глобальну і регіональну (Парахонський, & Яворська, 2015):

1. Глобальна – це складна система політичних, економічних, військових та дипломатичних взаємин між країнами та міжнародними організаціями, що має на меті забезпечення миру, стабільності та безпеки у всьому світі. Прикладом такої системи був біполярний світ з протистоянням та стримуванням між СРСР та США;

2. Регіональна – ґрунтується на інститутах безпеки в конкретному регіоні. В Європі ключовими елементами регіональної системи безпеки є Організація Північно-атлантичного договору (НАТО), Європейський Союз, Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ).

Дотримання балансу сил на міжнародній арені в умовах динамічних геополітичних змін та забезпечення ефективної системи міжнародної безпеки завжди виступають як основні завдання забезпечення миру та стабільності у світі. В останні десятиліття спостерігається зростання інтересу до ролі регіонів у міжнародному просторі та у забезпеченні міжнародної безпеки зокрема.

Специфіка регіональної безпеки розглядається у суб'єктах її забезпечення та системі заходів, що здійснюються як на багатосторонніх, так і двосторонніх взаємодіях, гарантуючи мир у певному регіоні, що відповідає індивідуальним основним інтересам кожної держави, регіональним інтересам та міжнародній безпеці загалом.

Серед викликів та загроз регіональній безпеці в сучасних геополітичних умовах можна виділити: локальні збройні конфлікти, міждержавні та внутрішньодержавні конфлікти, терористична та екстремістська діяльність, екологічні та техногенні катастрофи, а також, в умовах стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, виникають такі загрози, як інформаційні війни та кіберзагрози.

Можна також говорити про фактори, які лежать в основі загроз регіональній безпеці: військово-політичний, економічний, екологічний та людський. Як механізм попередження та протидії потенційним загрозам регіональній безпеці виступає регіональна співпраця, яка може бути представлена через альянси, колективну безпеку, режими безпеки та спільноти безпеки, діалог з питань безпеки та управління конфліктами, нові форми військового співробітництва, а також економічну інтеграцію та ширший порядок денний в галузі невійськової безпеки.

Термін "регіональна безпека" визначає забезпечення стабільності, безпеки та взаємовідносин в межах певного регіону або геополітичної одиниці. Це поняття охоплює широкий спектр аспектів, які впливають на безпеку та стабільність у конкретному регіоні (Білоус, 2021).

Основні компоненти регіональної безпеки включають:

1. Політичну безпеку, яка стосується стабільності політичних систем в регіоні, з урахуванням питань політичної легітимності, участі громадян та управління;
2. Економічну безпеку, що охоплює економічні аспекти, такі як розвиток, торгівля, інвестиції, боротьба з бідністю та соціальні проблеми, що можуть впливати на стабільність регіону;
3. Військову безпеку, спрямовану на уникнення воєн та забезпечення взаємної безпеки між країнами в регіоні. Включає розташування військ, арсеналів та стратегічні аспекти безпеки;
4. Соціальну безпеку, яка спрямована на забезпечення безпеки громадян від соціальних загроз та небезпек, таких як злочинність, тероризм, наркотики та інші;
5. Екологічну безпеку, що зосереджена на захисті природи та довкілля в регіоні від екологічних катастроф та інших небезпек;
6. Інформаційну безпеку, спрямовану на захист інформаційних ресурсів та інфраструктури від кібератак, дезінформації та інших загроз.

Важливо пам'ятати, що регіональна безпека є багатограним поняттям, і вирішення будь-якого аспекту може впливати на загальну стабільність регіону. Головною метою є створення умов для розвитку та співпраці між країнами в межах конкретного географічного простору.

Під терміном "глобальна безпека" мається на увазі збалансований прогрес людства, людської цивілізації, екологічної системи "Людина – Світ". Американські науковці визначають концепцію глобальної безпеки як оборону всього людства від загроз загальнопланетарного масштабу, які підривають існування людства або здатні спричинити значне погіршення життєвого середовища на Землі (Власюк, 2016). На думку К. Дювельє, глобальна безпека реалізовується тільки за умови створення єдиного загальносвітового політичного та економічного простору. Система глобальної безпеки характеризується загальнопланетарним статусом і функціонує на національному, регіональному та глобальному рівнях (Абрамов, Ситник, & Смолянук, 2016).

В умовах сьогоденної глобальної взаємодії та взаємозалежності, коли поряд із державами дедалі активнішими гравцями постають недержавні суб'єкти, варто вести мову про глобальну безпеку як сферу захисту життєво важливих інтересів усього людства – держав, груп держав, "акторів поза суверенітетом", включно з окремими особами (Кучик, 2021). Англійський вчений А. Ешворт (A. Ashworth) зазначає, що "...глобальну безпеку можна розглядати як комплекс міжнародних угод та інституційних структур, за яких кожна держава – член світової спільноти має можливість вільно обирати та реалізовувати власну стратегію

розвитку відповідно до принципів демократичної глобалізації" (Пунда та ін., 2020).

Отже, беручи до уваги вищевикладене та певним узагальненням, глобальну безпеку можна визначити як сукупність загроз та методів протидії їм, що стосуються взаємовідносин учасників світової взаємодії, передусім, держав, а також аналогічних внутрішніх процесів, які за своїми масштабами та впливом виходять за національні кордони та здатні впливати на безпеку інших держав.

Глобальна безпека обіймає широкий спектр життєвих сфер, що мають планетарне значення. До них належать: політична стабільність, економічна стійкість, екологічна рівновага, військова безпека, продовольче забезпечення, а також демографічні виклики, проблеми господарювання, розвиток людського потенціалу та безпека кожної людини (Головащенко, 2020). На наше переконання, глобальна безпека – це комплекс заходів, спрямованих на упередження та мінімізацію глобальних загроз та викликів, а також на встановлення мирного співіснування на планеті.

Натепер проблематика вивчення ключових питань міжнародної безпеки набула нового забарвлення і надзвичайного значення. Для українського наукового товариства поняття міжнародної безпеки, засоби та механізми її гарантування набули нового сенсу у зв'язку з анексією Криму та подіями на Сході держави. Відтак, активізація наукових розвідок у сфері методології, інструментів забезпечення та найновіших викликів у царині міжнародної безпеки є нині вкрай важливою задля збільшення результативності практичного втілення вітчизняної зовнішньої політики.

Найбільш усталені визначення міжнародної безпеки сьогодення такі: міжнародна безпека – це: система міжнародних відносин, що ґрунтується на дотриманні усіма державами загальноновизнаних принципів та норм міжнародного права, що виключає вирішення спірних питань та суперечок між ними за допомогою сили чи погрози силою (Копійка, 2020), система міжнародних відносин, заснована на дотриманні всіма державами загальноновизнаних принципів та норм міжнародного права, що унеможливує вирішення суперечок між ними за допомогою сили або погрози (Ситник, Неліпа, & Орел, 2021), сукупність міжнародних договорів та угод, що забезпечує збереження миру на підґрунті визнання суверенітету, недоторканності кордонів та територіальної цілісності держав, відмови від застосування сили або її погрози у розв'язанні міжнародних суперечностей (Ситник, & Орел, 2021).

Як бачимо, існує багато підходів до розуміння концепту "міжнародна безпека". Найбільш прийнятним та відповідним реаліям міжнародних політичних процесів під час дослідження міжнародних відносин, на думку автора, є таке визначення: міжнародна безпека – це система світових взаємин, яка ґрунтується на дотриманні всіма країнами (та/або іншими міжнародними діями) загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права (та взятих на себе міжнародних зобов'язань), що унеможливує вирішення спірних питань та розбіжностей шляхом сили чи погрозливого її використання. На жаль, таке визначення є ідеалізованим, а практичні відносини у межах системи, як глобального, так і регіонального рівнів є надзвичайно складними та багатограними, і ускладнюють досягнення такого стану майже неможливим. Тому у політології міжнародних відносин є велика різноманітність підходів до визначення міжнародної безпеки, її рівнів, механізмів забезпечення тощо.

Новітні тренди, які окреслюють магістральні напрями розвитку світового політичного процесу, зумовили суттєве розширення категоріального апарату, що визначає сучасні уявлення про міжнародну безпеку. Передусім, це значне поширення загроз планетарного масштабу: природні катаклізми, гуманітарні катастрофи, техногенні загрози.

З огляду на це, сам концепт "міжнародна безпека" набув складної структури і виявився доповненим багатьма принципово новими складовими, що нині об'єднують, окрім воєнної, політичну, економічну, інформаційну, продовольчу, ядерну, антитерористичну, технологічну та інші види безпеки.

Принципи міжнародної безпеки, незалежно від різних поглядів на їх визначення, мають спільні риси, і для забезпечення функціонування системи міжнародних відносин, закріплені у сучасному міжнародному праві. Міжнародні конвенції та інші договірні акти у цій сфері, зокрема, передбачають (Шарп, 2021):

- утвердження мирного співіснування як базового універсального принципу міждержавних відносин;
- забезпечення рівної безпеки для всіх держав (незалежно від території, географічного розташування, сукупного потенціалу та інших ознак);
- створення дієвих гарантій у військовій, політичній, економічній та гуманітарній сферах;
- розробку ефективних механізмів контролю над озброєнням всіх видів, недопущення гонки озброєнь та практичні кроки до роззброєння;
- беззаперечну повагу до суверенних прав кожного народу;
- справедливе політичне врегулювання міжнародних криз та регіональних конфліктів (усіх форм і видів);
- практичне впровадження заходів довіри між державами;
- розробку ефективних методів попередження та боротьби з міжнародним тероризмом;
- викорінення геноциду, апартеїду, популяризації фашизму;
- виключення з міжнародної практики всіх форм дискримінації, відмова від економічних/політичних блоkad та санкцій (без необхідності та обов'язкової рекомендації світової спільноти);
- встановлення та остаточне закріплення нового економічного порядку, який забезпечував би рівну економічну безпеку всіх держав та сприяв сталому економічному розвитку світового співтовариства загалом.

Ці принципи мають поширюватися не тільки на держави як основних акторів світового політичного процесу, а й на інших учасників сучасних міжнародних відносин. Ці основні принципи сучасної міжнародної безпеки забезпечуються низкою механізмів національного/державного (функціонування інструментів забезпечення національної безпеки окремої держави), регіонального (шляхом формування міждержавної договірної бази та функціонування регіональних організацій безпеки) та глобального рівнів (Стратегія національної безпеки України..., 2020).

На сьогодні основними засобами забезпечення міжнародної безпеки є:

- двосторонні: договори/угоди (багатосторонні конвенції) про забезпечення взаємної безпеки між зацікавленими сторонами;
- об'єднання держав у багатосторонні союзи;
- глобальні/регіональні міжнародні організації, регіональні структури та інститути для підтримки міжнародної безпеки;

- демілітаризація, демократизація та гуманізація міжнародного політичного порядку, утвердження верховенства права у міжнародних відносинах.

У структурі міжнародної безпеки прийнято розділяти рівні її функціонування залежно від різних факторів. Так, залежно від масштабів дії виокремлюють наступні рівні міжнародної безпеки: національний, регіональний та глобальний. У сучасній дипломатії сфера міжнародної та національної безпеки є однією з ключових сфер діяльності будь-якої держави.

Для детального вивчення основних підходів до дослідження міжнародної безпеки необхідним є аналіз моделей, навколо яких відбуваються ключові дискусії. Найбільш поширеними є два підходи до класифікації міжнародної безпеки (Смоляннюк, 2018).

Моделі міжнародної безпеки, які визначаються в рамках першого підходу, залежать від кількості суб'єктів системи безпеки. В його рамках розрізняють чотири основні моделі: однополярна система безпеки; "концерт держав"; багатополярна модель; глобальна (або універсальна) модель.

Другий різновид моделей міжнародної безпеки визначається сутністю відносин між учасниками таких систем безпеки. У його межах виокремлюють: колективну безпеку, глобальну безпеку, коопераційну систему безпеки.

У сучасній політології міжнародних відносин зараз з'являється велика кількість нових теоретичних течій, які ведуть полеміку з вже класичними щодо можливостей та методології пізнання сучасних проблем міжнародної безпеки.

Міжнародні організації мають великий вплив на розвиток і спрямованість міжнародних відносин, оскільки на сьогодні майже всі держави входять до таких організацій.

Серед сукупності сучасних міжнародних організацій можна виокремити низку таких, які виступають найбільш впливовими суб'єктами глобального управління. До них насамперед належить Організація Об'єднаних націй (далі – ООН).

ООН – найважливіша міждержавна організація, що створена з метою підтримки миру, міжнародної безпеки й розвитку співробітництва між державами. Одним із найважливіших напрямів діяльності ООН є участь у глобальному управлінні в економічній сфері шляхом прийняття рішень щодо глобальних економічних проблем сучасності, проведення аналітичної роботи щодо стану та перспектив розвитку глобальної економіки, реалізації конкретних програм та проєктів, надання економічної допомоги найменш розвиненим країнам та країнам з перехідною економікою тощо (Національна безпека..., 2021).

Головними органами ООН є:

Генеральна Асамблея – головний політичний орган ООН, що складається з представників усіх держав-учасниць ООН, остаточно затверджує всі міжнародні конвенції з економічних питань, визначає політику та програму ООН, затверджує бюджет, скликає та організовує конференції, приймає резолюції, що мають рекомендаційний характер, але на практиці сприймаються до виконання всіма членами ООН;

Рада Безпеки – постійно діючий орган, на який покладено завдання підтримання міжнародного миру і безпеки, до складу якого входять п'ять постійних членів та десять непостійних членів, обраних відповідно до принципу справедливого географічного представництва строком на два роки;

Економічна і соціальна рада – головний координаційний орган ООН у сфері міжнародного економічного, соціального, культурного і гуманітарного співробітництва, що має повноваження обговорювати відповідні проблеми глобального і міжгалузевого характеру, розробляти рекомендації щодо політики з цих проблем для держав-членів і для системи ООН;

Секретаріат – орган, що виконує адміністративну й оперативну роботу для забезпечення нормального функціонування всіх органів ООН, зокрема, впроваджує в життя рішення, що прийняті іншими органами, здійснює організаційне й технічне забезпечення конференцій і нарад, організує дослідження з актуальних проблем людства тощо;

Міжнародний суд – орган, до компетенції якого відносять розгляд справ, пов'язаних з територіальними (прикордонними) суперечками держав, визначенням економічних зон морів, права на риболовлю, врегулювання будь-яких спорів, що виникають між державами;

Рада з опіки – орган, що був створений з метою сприяння соціально-економічному розвитку населення підопічних територій, що в минулому були колоніями на територіях держав, які входять до системи ООН, а з 1994 р. формально припинив своє існування.

Поряд з ООН, визначну роль в управлінні економічними процесами на глобальному рівні відіграють Світовий банк та Міжнародний валютний фонд (далі – МВФ). Зокрема, Світовий банк – це кредитна установа, яка складається з п'яти тісно пов'язаних між собою організацій (так звана Група Світового Банку), що входять до системи ООН та спрямовують свою діяльність на надання фінансової й консультативної допомоги країнам (Зеркаль, 2022).

МВФ є міжурядовою фінансово-кредитною організацією, що має статус спеціалізованого закладу ООН, хоча угодою між ООН і МВФ визначено, що ООН не має права давати фонду рекомендації щодо його політики (Колодій, 2019).

Впливовим суб'єктом глобального управління виступає також Організація економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР) – міжнародна міжурядова організація, що спрямовує свою діяльність на координацію економічної політики держав-учасниць та розвиток світової економіки. До основних цілей ОЕСР належать забезпечення високого рівня економічного зростання, зайнятості та добробуту в державах-учасниках, координація їх торговельної й загальноекономічної політики, сприяння розвитку світової торгівлі, підтримка економічного зростання країн, що розвиваються.

Управлінські впливи на торгівлю у глобальному масштабі справляє Світова організація торгівлі (далі – СОТ), що має статус спеціалізованої установи ООН, проте фактично виступає самостійною організацією, метою якої є розробка системи регуляторних норм міжнародної торгівлі та контроль за їх дотриманням. Серед функцій СОТ, що стосуються глобального управління, фахівці виділяють прийняття світових стандартів торгівлі, нагляд за станом міжнародної торгівлі й надання консультацій з питань управління у відповідній галузі, нагляд за торговельною політикою країн (Кузьмина, 2020). Членство у СОТ стало на сьогодні практично обов'язковою умовою для будь-якої країни, що прагне інтегруватися у світове господарство.

Важливою міжнародною організацією у гуманітарній сфері виступає Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (далі ЮНЕСКО) – спеціалізована установа ООН, що через співпрацю своїх держав-членів у

зазначених галузях покликана сприяти інтелектуальній та моральній солідарності людства. Глобальні управлінські впливи ЮНЕСКО на гуманітарну сферу здійснюються шляхом реалізації низки довгострокових широко-масштабних міжнародних програм у галузях океанографії, екології, гідрології, енергетики, науково-технічної інформації, інформатики, комунікації, збереження всесвітньої культурної і природної спадщини, професійно-технічної освіти, освіти для XXI ст. тощо.

Для координації міжнародної співпраці з реалізації цих програм у межах ЮНЕСКО функціонують відповідні міжурядові комітети та ради, а у з державах-членах діють національні організаційні, структури.

Доцільно також звернути увагу на міжнародні організації галузевого спрямування, що здійснюють глобальні управлінські впливи у конкретних досить вузьких галузях. Так, у галузі охорони здоров'я спеціалізованою установою ООН є Всесвітня організація охорони здоров'я (далі – ВООЗ). Згідно з Статутом, діяльність ВООЗ спрямовується на досягнення всіма народами якомога вищого рівня здоров'я, що розуміється як стан повного фізичного, духовного та соціального добробуту, а не тільки відсутність хвороби та фізичних дефектів.

Міжнародне агентство з атомної енергії (далі – МАГАТЕ) є спеціалізованою установою ООН з автономним статусом, належить до групи організацій з регулювання у галузі промисловості й енергетики. Головною метою цієї організації є протидія використанню атомної енергії у військових цілях та сприяння широкому її застосуванню у мирних цілях. МАГАТЕ здійснює глобальні управлінські впливи шляхом виконання координаційних та контрольних функцій у світових масштабах щодо розповсюдження атомної сировини і матеріалів за цільовим призначенням.

Міжурядовою організацією та спеціалізованою установою ООН, що здійснює регулювання з питань праці, є Міжнародна організація праці (далі – МОП). Домінуючою метою діяльності МОП проголошено встановлення соціальної справедливості у галузі праці, захист інтересів трудящих на основі соціального партнерства та поліпшення умов праці. Глобальні управлінські впливи МОП реалізує шляхом розробки трудових норм (нормативів) у формі міжнародних Конвенцій та рекомендацій, що складають так званий "Міжнародний трудовий кодекс".

Сучасне середовище безпеки відзначається надзвичайною мінливістю та непередбачуваністю. Драматичні події, що вирують у світі, передусім війна, розв'язана Російською Федерацією (країною, що володіє ядерною зброєю і досі є постійним членом Ради Безпеки ООН) проти України (яка свого часу відмовилася від ядерного арсеналу в обмін на гарантії міжнародної безпеки), випробовують на міцність і життєздатність чинні механізми забезпечення миру та безпеки. Вони перевіряють на практиці дієвість міжнародних організацій та альянсів, активізуючи пошук нових механізмів забезпечення глобальної, регіональної та національної безпеки.

Незадовго до того, як Російська Федерація розв'язала повномасштабну війну проти України 24 лютого 2022 року, у нашій країні було завершено розробку галузевих безпекових стратегій в рамках нового циклу стратегічного планування, ініційованого прийняттям у 2020 році нової редакції Стратегії національної безпеки України (Президент України, 2020). У цих документах було окреслено широкій спектр загроз національній безпеці в різних галузях. Водночас,

поглиблений аналіз цих загроз дозволяє стверджувати, що джерел їхнього походження було відносно небагато.

Найбільша частка загроз національній безпеці України виходила з агресивної зовнішньої та воєнної політики Російської Федерації. До таких загроз у галузевих безпекових стратегіях було віднесено посягання на суверенітет та територіальну цілісність України, перешкоджання руху нашої держави до членства у ЄС та НАТО, можливу подальшу ескалацію збройної агресії РФ проти України та застосування військової сили у повному масштабі, провокування збройного конфлікту на державному кордоні України, проведення розвідувально-підривної діяльності спеціальними службами РФ проти України, здійснення інформаційних спецоперацій, використання незаконних збройних формувань, розповсюдження тероризму, фінансованого та підтримуваного РФ, кібератаки, блокування постачання необхідних ресурсів та обладнання для потреб української економіки та інші подібні загрози.

Серед інших джерел ризиків і загроз для національної безпеки України можна виокремити: зміни клімату, розвиток науки та технологій, просування іншими державами інтересів, що вступають у суперечність з національними інтересами України, тощо. Згадані джерела ризиків та загроз є типовими для більшості країн, цілковито усунути їх неможливо. Відтак, під час формування державної політики у сфері забезпечення національної безпеки держави повинні відшукувати інструменти, які даватимуть змогу адаптуватися до постійної дії таких загроз. Такий підхід передбачає посилення національної стійкості.

Фактор вимушених переселенців з України до країн ЄС вже наразі використовується РФ як інструмент політичного та економічного тиску на Захід. Але й після закінчення війни малоймовірно, що РФ відмовиться від спроб у різний спосіб завдати шкоди інтересам України, а також втручання у її внутрішні справи, використовуючи цей шлях як продовження тиску на Захід з метою скасування санкцій (Ожеван, 2020). Архітектура глобальної безпеки підлягатиме змін, однак цей процес буде складним і тривалим. Ескалація ситуації довкола України напередодні війни надала РФ можливість підвищити рівень воєнно-політичної напруженості в країнах Заходу, але формально не виходити за рамки міжнародного права.

Війна в Україні виявила неефективність низки міжнародних організацій та їхніх структурних підрозділів (зокрема, РБ ООН, Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, ЮНІСЕФ, ОБСЄ, МАГАТЕ та ін.), які не змогли ані вирішувати складні питання щодо забезпечення безпеки та миру, ані одні питання зорієнтуватися в міжнародному безпековому середовищі та ідентифікувати події, зокрема відрізнити війну від конфлікту чи спеціальної військової операції (Лісовський, & Лісовська, 2020).

Можна передбачити, що після завершення війни в Україні світ побачить появу низки нових військових та/або політичних блоків, які будуть компактнішими, але значно адаптивними та здатними запропонувати учасникам надійніші безпечові зобов'язання.

Війна Російської Федерації проти України спричинить кардинальні зміни у світовій економіці, трансформуючи ланцюги постачання багатьох сировинних товарів та продовольства, провокуючи коливання цін на міжнародних ринках та уповільнення темпів економічного розвитку, і так далі. Враховуючи вищезазначене, можна припустити, що пріоритетними напрямками державної

політики у сфері гарантування національної безпеки України у повоєнний період будуть такі:

- зміцнення безпекового й оборонного сектору;
- напрацювання зовнішніх безпекових гарантій поза НАТО, розбудова двосторонніх зав'язків із стратегічними союзниками;
- відродження економіки та людського капіталу України;
- зведення національної системи стійкості;
- підвищення дієвості державного управління;
- доведення до фіналу реформ, котрі показали свою результативність.

Отже, стратегічні вектори держави у сфері гарантування національної безпеки зводяться до того, що Україна мусить сформувати належні власні можливості як підґрунтя для гарантування власної безпеки та стійкості. Як суверенна країна, Україна мусить залишити за собою можливість вибору участі у різних системах та/або альянсах колективної безпеки та оборони як засіб забезпечення державного суверенітету й територіальної цілісності.

Згідно з інформацією Міністерства закордонних справ (МЗС), на початку 2022 року Україна була учасницею 81 міжнародної організації. У переважній більшості організаціях – Україна має статус повноправного члена. Цей статус забезпечує країні можливість голосувати на зібраннях міжнародних організацій та долучатися до стратегічного планування, спільно розробляти міжнародні документи, впроваджувати стандарти, розроблені в межах організації і т. д. (Національна безпека, 2021).

У трьох організаціях Україна має статус асоційованого члена (Світова асоціація автомагістралей, Європейська організація ядерних досліджень та Генеральна конференція з мир і ваг), а також у трьох є спостерігачем (Міжнародна організація цивільної оборони, Міжнародна організація з Франкофонії та Євразійська група з протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму). Обидва з цих статусів надають обмежене право участі в діяльності міжнародної організації. Асоційоване членство передбачає участь у роботі органів міжнародної організації, сплату внесків, підписання міжнародних угод у рамках організації та інше. Статус спостерігача дає країні змогу брати обмежену участь у діяльності організації, але не передбачає права голосу на засіданнях чи можливості пропонувати рішення.

Крім того, в чотирьох організаціях Україна з різних причин припинила або призупинила свою участь. Це – Об'єднаний інститут ядерних досліджень, Міжнародна організація виноградарства та виноробства, Міжнародна організація з цукру, Міжнародний центр наукової та технічної інформації.

До трійки міжнародних організацій, з якими Україна розділяє значну спільність міжнародних правових актів, входять також ООН та Рада Європи. Україна має повне членство в обох згаданих організаціях. Якщо залишити поза увагою акти організаційного характеру, то міжнародні законодавчі документи ООН головним чином стосуються екології (39 документів), охорони прав людини та безпекової співпраці (відповідно 34 та 36 документів), а також міжнародного судочинства (30 документів). З Радою Європи найбільше міжнародного права спостерігається у сфері захисту прав людини (28 документів), інформаційної політики та культури (19 документів) та правоохоронній сфері (21 документ).

В інших міжнародних організаціях, з якими Україна уклала не менше десяти міжнародних юридичних актів,

фігурують Всесвітня медична асоціація, Міжнародна морська організація, Європейський Союз, НАТО, Всесвітній поштовий союз, Світова організація торгівлі, Міжнародна організація цивільної авіації та ЮНЕСКО.

Найважливіші напрями співпраці України з міжнародними структурами охоплюють безпеку, соціальну політику, економічне й торговельне партнерство, а також інформаційну політику та культуру. У кожній із цих галузей Україна підписала або долучилася до понад 100 міжнародних угод.

Багато міжнародних інституцій, з якими працює Україна, засновані країнами Європи. Найбільш знані з них – Європейський Союз, Рада Європи, ОБСЄ. Загалом, Україна співпрацює з двадцятьма чотирма організаціями Європи та має з ними 221 міжнародний документ. У тринадцяти європейських організаціях Україна має повноправне членство, ще в одній – Європейській організації з ядерних досліджень (CERN) – є асоційованим членом. З десятима європейськими організаціями Україна не є учасником, але має угоди та розвиває співпрацю. До останніх відносяться ЄС, Європейське агентство авіаційної безпеки (EASA), Євратом, Європейське космічне агентство та ін.

Безпосередньо з ЄС Україна має 31 міжнародну угоду про співпрацю. 3-поміж найважливіших, які сприяють поглибленню інтеграції України в європейський простір, можливо відзначити угоду про асоціацію між Україною та ЄС; про спільний авіаційний простір; про спрощення оформлення віз; про вантажні перевезення автомобільним транспортом, а також нещодавно підписані угоду про "митний безвіз" та закони про приєднання до Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами і Конвенції про процедуру спільного транзиту. Окрім цього, Україна співпрацює з ЄС у питаннях науки і технологій, взаємодії з правоохоронними органами, реформування цивільної безпеки, а також долучається до безпекових місій і операцій Європейського Союзу.

З міжнародними організаціями європейських країн Україна найактивніше співпрацює у сфері захисту прав людини; економіки та торгівлі, інформаційної політики, культури та спорту; правоохоронної системи та безпеки. В економічному полі Україна, окрім Європейського Союзу, розвиває партнерство з різними організаціями. У фінансовій сфері це включає Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) та Європейський інвестиційний банк (ЄІБ).

Стосовно торгівлі, співпраця відбувається з організаціями окремих європейських країн, зокрема, з Бенілюксом (Бельгія, Нідерланди, Люксембург) та з ЄАВТ (Ісландія, Норвегія, Ліхтенштейн та Швейцарія), що об'єднує країни Європи, які не увійшли до складу ЄС.

У питаннях правопорядку та безпеки Україна взаємодіє з Радою Європи, ЄС та ОБСЄ. Щодо міжнародного судочинства, партнером є Європейська організація з питань юстиції. В енергетичній галузі співпраця відбувається з Європейським співтовариством з атомної енергії (Євратом). У сфері науково-технічного партнерства Україна працює з ЦЕРН, а в питаннях авіації – з Європейським агентством з авіаційної безпеки (EASA) (Патійчук, 2021).

Отже, з 1991 року ключовим партнером України в галузі безпеки та оборони є Північноатлантичний Альянс – НАТО. На сьогоднішній день Україна та НАТО мають укладеними 21 міжнародний договір. Взаємини між ними визначаються головним чином двома документами – Хартією про особливе партнерство, що набула чинності

в 1997 році, а також Декларацією про її доповнення, прийнятою у 2009 році.

Одним із ключових елементів забезпечення національної, регіональної та глобальної безпеки є ефективна державна політика у сферах військової, інформаційної та енергетичної безпеки. З огляду на поточні загрози, що постають перед Україною, формування та реалізація такої політики є пріоритетом державного управління.

Після початку збройної агресії Російської Федерації проти України у 2014 році питання військової безпеки набуло першочергового значення. Державна політика у цій сфері спрямована на:

- реформування Збройних Сил України відповідно до стандартів НАТО (STANAG);
- підвищення обороноздатності держави через модернізацію озброєння, розвиток системи територіальної оборони, зміцнення кадрового потенціалу;
- інтеграцію у євроатлантичні структури безпеки: Україна закріпила у Конституції прагнення до повноправного членства в НАТО;
- участь у міжнародних миротворчих операціях, що підвищує авторитет України на міжнародній арені;
- формування сучасної оборонної промисловості, з акцентом на розвиток високотехнологічного озброєння, безпілотних систем, засобів радіоелектронної боротьби (Примуш, 2022).

Ключовими документами, що визначають державну політику у сфері військової безпеки, є Стратегія національної безпеки України (2020 рік), Стратегія воєнної безпеки України (2021 рік) та Державна програма розвитку Збройних Сил України до 2025 року. В умовах гібридної війни інформаційна безпека стала невід'ємною складовою національної безпеки. Основні напрями державної політики у цій сфері включають:

- протидію інформаційним операціям та пропаганді, які здійснюються проти України з боку іноземних держав;
- розвиток національного інформаційного простору через підтримку незалежних ЗМІ, створення суспільного мовлення;
- захист критичної інформаційної інфраструктури, зокрема у сферах оборони, енергетики, фінансів та зв'язку;
- підвищення кібербезпеки шляхом створення системи реагування на кіберінциденти, впровадження міжнародних стандартів кіберзахисту;
- врегулювання законодавства у сфері медіа та інформаційної діяльності відповідно до європейських стандартів (Стратегія національної безпеки України..., 2022).

Прийнято низку важливих документів, серед яких Стратегія інформаційної безпеки України (2021 рік) та Кібербезпекова стратегія України (2021 рік).

Енергетична безпека для України має критичне значення, з огляду на довготривалу енергетичну залежність від Росії та постійні спроби використання енергетичних ресурсів як інструменту політичного тиску. Державна політика спрямована на:

- диверсифікацію джерел енергопостачання, зменшення залежності від імпорту російських енергоресурсів;
- розвиток власних енергетичних ресурсів, включаючи відновлювані джерела енергії (сонячну, вітрову, біоенергетику);
- інтеграцію до європейської енергетичної системи (ENTSO-E), що було успішно реалізовано у 2022 році;
- реформування енергетичного сектору відповідно до Третього енергопакету ЄС;
- забезпечення захисту критичної енергетичної інфраструктури від терористичних атак, диверсій та кіберзагроз.

Україна реалізує цілі, визначені в Енергетичній стратегії України до 2035 року (Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність) та діє відповідно до умов Енергетичного співтовариства ЄС (Стратегія воєнної безпеки України, 2021).

Україна виявилася в епіцентрі масштабної геополітичної шахівниці та стала ледь не визначальним чинником переформатування світового устрою. Відправною точкою стрімких змін на пострадянському просторі стали суспільно-політичні події 2014 року в Україні, відомі як Революція Гідності. Зрушення авторитарного проросійського режиму спричинили агресивну відповідь Росії, яка розпочала гібридну війну. Дев'ятирічний період війни призвів до суттєвого зростання загроз національній безпеці України.

Геополітичні виклики, а також загрози нацбезпеці України значно посилюються з анексією Криму та частини Донецької й Луганської областей у 2014 році. Разом із тим, повномасштабна агресія Росії проти України 24 лютого 2022 року стала не просто неспровокованою війною, а й фактором руйнування транзитивного світового порядку, сформованого у 1991 році після розпаду СРСР як одного з полюсів геополітичного протистояння часів Холодної війни.

На сьогоднішній день метою Російської Федерації є розбудова нової імперії на пострадянському просторі, першочерговою складовою якої є ліквідація української державності та її окупація, а також подальше узагальнення військових здобутків на теренах пострадянського простору.

Для України ж ця війна є боротьбою за збереження своєї міжнародної суб'єктності загалом та національне виживання зокрема. У перші дні відкритої російської агресії Україна постала перед загрозою геополітичної екзистенції у зв'язку з доволі скептичними прогнозними сценаріями з боку колективного Заходу. Існувала думка, що Україна не зможе протистояти другій армії світу, якою вважалися збройні сили Російської Федерації.

Основні геополітичні виклики та загрози (Примуш, 2022):

1. Збройна агресія Російської Федерації

Вторгнення Росії в Україну у 2014 році, окупація Криму та частини територій Донбасу створили серйозну загрозу суверенітету й територіальній цілісності держави.

Повномасштабне вторгнення в 2022 році загострило ситуацію та вивело питання безпеки України на перший план міжнародної політики.

Росія прагне не лише територіальних змін, але й зламу євроінтеграційного курсу України, нав'язування своєї сфери впливу, що створює довготривалу загрозу існуванню української державності.

2. Гібридна війна

Серед основних форм гібридної агресії:

- кібератаки на державні органи та критичну інфраструктуру;
- інформаційні кампанії з дезінформації та маніпуляції громадською думкою;
- підтримка сепаратистських та радикальних груп;
- економічний тиск через обмеження торгівлі, енергетичні маніпуляції.

Гібридні загрози є складними для ідентифікації та потребують розробки комплексних стратегій протидії.

3. Нестабільність у Чорноморському регіоні (Стратегія воєнної безпеки України).

Після анексії Криму Росія суттєво посилила свою військову присутність у Чорному морі, що змінило баланс сил у регіоні. Чорноморський регіон став одним

із ключових напрямків протистояння між Росією і Заходом, а Україна – одним із головних об'єктів загроз морської безпеки та обмеження свободи судноплавства.

4. Загострення глобального протистояння

У сучасному світі посилюється конфлікт між демократичними країнами (передусім США, ЄС) і авторитарними режимами (РФ, КНР, Іран). Україна опинилася на передньому краї цього протистояння. Підтримка України з боку Заходу водночас відкриває можливості для зміцнення позицій, але й робить країну мішенню для нових типів тиску з боку противників.

5. Енергетичні загрози

Україна тривалий час була залежною від російських енергоносіїв. Використання енергетики як інструменту шантажу та економічного впливу є постійною загрозою. Блокування постачання, атаки на енергетичну інфраструктуру (зокрема об'єкти тепло- та електропостачання) є частиною стратегії ворога із дестабілізації ситуації в державі.

6. Політична та економічна нестабільність

Війна виснажує ресурси України, створюючи загрозу для внутрішньої політичної єдності та економічної стабільності. Співпраця з міжнародними фінансовими організаціями (МВФ, Світовий банк, ЄБРР) залишається критично важливою для підтримки економіки. Водночас складні соціальні процеси та втома суспільства від війни можуть спричинити внутрішньополітичні ризики.

7. Виклики для міжнародної підтримки

Попри активну допомогу з боку Заходу, існують ризики зміни пріоритетів у зовнішній політиці окремих країн-партнерів. Зміни урядів, економічні труднощі, зміна геополітичних фокусів можуть вплинути на обсяги допомоги та підтримки України (Стратегія кібербезпеки України..., 2021).

У сучасних умовах безпекові виклики, що постали перед Україною, зумовлюють необхідність посилення міжнародної співпраці у сфері безпеки. Ефективне партнерство з міжнародними організаціями, державами-партнерами та регіональними об'єднаннями є критичним елементом стратегії національної безпеки України. Саме через побудову та розвиток таких партнерств Україна прагне інтегруватися у глобальні системи колективної безпеки, забезпечити захист свого суверенітету та територіальної цілісності.

Основні механізми зміцнення міжнародного безпекового партнерства (Шевченко, 2022)

1. Участь у міжнародних організаціях:

- НАТО (North Atlantic Treaty Organization). Україна активно співпрацює з НАТО через Річні національні програми, участь у навчаннях, спільних операціях, а також через механізми практичної допомоги (наприклад, Комплексний пакет допомоги Україні, затверджений на Варшавському саміті 2016 року). У 2020 році Україна отримала статус партнера розширених можливостей НАТО (EOP);

- ООН (Організація Об'єднаних Націй). Україна є активним учасником миротворчих операцій під егідою ООН та використовує механізми міжнародного права для захисту своїх інтересів (наприклад, подання позовів до Міжнародного суду ООН щодо порушення РФ норм міжнародного права);

- Європейський Союз (ЄС). Реалізація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС передбачає посилення співпраці у сфері спільної безпекової та оборонної політики (CSDP). Важливим кроком стало започаткування Місії ЄС з військової допомоги Україні (EUMAM Ukraine) у 2022 році.

▪ Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ). Попри складнощі, Україна продовжує використовувати дипломатичні механізми ОБСЄ для фіксації порушень з боку РФ.

2. Розвиток двосторонніх стратегічних партнерств

Україна активно розбудовує особливі безпекові відносини зі Сполученими Штатами Америки, Великою Британією, Польщею, Канадою, країнами Балтії.

Основними інструментами є:

▪ підписання двосторонніх безпекових угод (наприклад, Угода про безпекову співпрацю між Україною та Великою Британією, 2023 рік);

▪ співпраця у сфері оборонної промисловості та розвідки;

▪ надання військово-технічної допомоги, включаючи постачання озброєння, технологій, проведення тренувальних місій (Чижов, 2023).

3. Участь у регіональних ініціативах

▪ Люблінський трикутник (Україна–Польща–Литва) – регіональне партнерство з акцентом на безпеку і європейську інтеграцію;

▪ Асоційоване тріо (Україна–Грузія–Молдова) – координація політики в рамках інтеграції до ЄС і зміцнення регіональної стійкості;

▪ Кримська платформа – міжнародна ініціатива з питань деокупації Криму, об'єднання зусиль держав у питаннях безпеки в регіоні.

4. Механізми оборонної дипломатії

Україна активно використовує оборонну дипломатію як засіб:

▪ укладання угод про взаємне визнання стандартів озброєння і військової техніки;

▪ обміну досвідом із країнами НАТО і ЄС;

▪ розвитку кооперації у сферах кібербезпеки, протидії гібридним загрозам, підготовки особового складу.

5. Формування багаторівневої системи міжнародної допомоги

Україна змогла залучити широкий спектр допомоги: військова допомога (озброєння, техніка, системи ППО, боєприпаси); економічна допомога (гранти, кредити, програми макрофінансової допомоги); гуманітарна допомога (відновлення зруйнованої інфраструктури, підтримка переселенців).

Важливим механізмом є створення фондів відновлення та участь України у програмі "План Маршалла" для післявоєнного відновлення (Національна розвідувальна програма України..., 2020).

Сучасні реалії вимагають від України не лише реагування на загрози, а й активного реформування державної політики у сфері безпеки. Ефективна політика безпеки повинна бути гнучкою, системною та випереджальною, відповідати динаміці змін у світі та гарантувати національні інтереси у регіональному й глобальному вимірах. Оптимізація державної безпекової політики передбачає вдосконалення законодавчої бази, інституційної структури, механізмів взаємодії з міжнародними партнерами та внутрішньої мобілізації ресурсів.

Основні напрями оптимізації (Шатун, 2016):

1. Формування цілісної стратегії національної безпеки

Необхідно:

▪ узгодити стратегію національної безпеки із реаліями гібридних і класичних загроз;

▪ забезпечити інтеграцію секторів оборони, дипломатії, енергетики, кібербезпеки, інформаційної політики та економіки в єдину систему;

▪ ухвалити середньострокові та довгострокові плани дій із чіткими показниками ефективності.

2. Інституційна реформа сектору безпеки

▪ модернізація Збройних Сил України відповідно до стандартів НАТО;

▪ підвищення координації між Службою безпеки України, Міністерством оборони, МВС та розвідувальними органами;

▪ запровадження принципу цивільного контролю над сектором безпеки;

▪ посилення спроможності Ради національної безпеки і оборони України як органу стратегічного планування.

3. Розширення міжнародного безпекового партнерства

▪ активізація євроатлантичної інтеграції;

▪ підписання двосторонніх угод про безпекові гарантії (як наприклад, "безпекові домовленості" за моделлю G7 для України);

▪ розбудова регіональних альянсів безпеки у межах Люблінського трикутника, Чорноморської безпекової ініціативи, Кримської платформи.

4. Зміцнення економічної основи безпеки

▪ розвиток власного оборонно-промислового комплексу;

▪ залучення іноземних інвестицій у стратегічні галузі;

▪ підтримка стійкості енергетичної системи, кіберзахисту та критичної інфраструктури.

5. Впровадження сучасних технологій і цифровізації

▪ розвиток систем раннього попередження про загрози;

▪ впровадження технологій big data, штучного інтелекту та автоматизації у військовій і розвідувальній сферах;

▪ створення національної системи кібероборони та кіберрозвідки.

6. Підвищення стійкості суспільства

▪ розвиток системи національного спротиву, територіальної оборони;

▪ активне впровадження програм патріотичного виховання; розбудова стратегічних комунікацій для протидії дезінформації та психологічним операціям ворога (Шарп, 2021).

Дискусія і висновки

У процесі дослідження теми "Україна як складова система регіональної та глобальної безпеки" встановлено, що сучасна архітектура міжнародної безпеки зазнає суттєвих трансформацій, спричинених гібридними війнами, зростанням глобальної конкуренції, зміною балансу сил і викликами світової стабільності. У цьому контексті Україна постала не лише як об'єкт, а й як активний суб'єкт формування нових безпекових парадигм у регіоні та світі.

Визначено, що система регіональної безпеки базується на концепціях колективної безпеки, регіоналізму та співробітництва держав з метою запобігання конфліктам, стабілізації ситуації та протидії спільним загрозам. Теоретичні основи охоплюють як класичні підходи (реалізм, лібералізм), так і сучасні теорії, що враховують гібридні загрози, інформаційні війни та роль недержавних акторів. Визначальними елементами регіональної безпеки є: політична воля держав до співпраці, наявність правових механізмів реагування на загрози, функціонування регіональних організацій (як-от ОБСЄ, НАТО) та спільне бачення безпекових викликів.

Охарактеризовано державну політику України у сфері безпеки, яка базується на Конституції України, Стратегії національної безпеки, Стратегії воєнної

безпеки, а також нормативно-правових актах, що регулюють роботу сектору безпеки й оборони. Основними її аспектами є: забезпечення територіальної цілісності, протидія збройній агресії РФ, кібербезпека, енергетична безпека, екологічна складова, адаптація до стандартів НАТО та ЄС. Особливу увагу держава приділяє розвитку спроможностей Збройних сил, інформаційній безпеці, підвищенню стійкості суспільства та посиленню взаємодії з міжнародними партнерами.

Оцінено геополітичні виклики та загрози для України в сучасних умовах. Отже, Україна перебуває в центрі глобального геополітичного протистояння, що пов'язане з намаганням РФ зберегти зону свого впливу в пострадянському просторі. Основні виклики: триваюча збройна агресія Росії, окупація частини територій, гібридні атаки, дезінформаційні кампанії, спроби дестабілізації внутрішньої політики, економічна вразливість та міграційні кризи. У той же час спостерігається посилення підтримки з боку західних партнерів, що відкриває нові можливості, але й вимагає посиленої дипломатичної активності України в умовах конкуренції глобальних центрів сили.

Визначено, що ключовими інструментами є: стратегічне партнерство з НАТО та ЄС, участь у міжнародних безпекових форматах (Рамштайн, G7, ООН), укладання двосторонніх і багатосторонніх безпекових угод, посилення дипломатичної присутності, кіберкооперація та обмін розвідувальною інформацією. Важливу роль відіграє участь України у програмах НАТО (Партнерство заради миру, Платформа взаємодії з Україною), формування коаліцій на підтримку української безпеки, а також залучення міжнародного досвіду до реформування сектору оборони.

За результати дослідження можемо запропонувати підходи до оптимізації державної політики у сфері регіональної та глобальної безпеки, а саме зазначимо, що оптимізація політики передбачає: перехід від реактивної до проактивної безпекової стратегії, розвиток аналітичного прогнозування загроз, підвищення рівня взаємодії з міжнародними союзами, гармонізацію національного законодавства зі стандартами НАТО та ЄС, залучення громадянського суспільства до формування безпекової політики. Необхідно також впровадити сталий механізм цивільного контролю над сектором безпеки, посилити стратегічні комунікації та сформувати єдину інформаційну політику держави.

Джерела фінансування. Це дослідження не отримало жодного гранту від фінансової установи в державному, комерційному або некомерційному секторах. Фінансування здійснюється за власні кошти авторів.

Список використаних джерел

- Білоус, В. С. (2021). *Національна безпека України в умовах глобалізації*. НІСД.
- Власюк, О. С. (2016). *Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики*. НІСД.
- Головащенко, С. О. (2020). *Правове регулювання безпеки в умовах глобалізації*. Юрінком Інтер.
- Дорошенко, О. В. (2021). *Геополітичні виклики та безпека України*. Юрінком Інтер.
- Дзюбань, О. П. (Ред.). (2021). *Національна безпека: світоглядні та теоретико-методологічні засади*. Право.
- Зеркаль, О. Ю. (2022). *Міжнародне право та безпека держави: виклики сучасності*. Ліра-К.
- Колодій, А. М. (2019). *Основи національної безпеки України*. НАДУ.
- Конституція України. (1996, 28 червня). *Відомості Верховної Ради України*, 30, ст. 141. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96>
- Копійка, В. В. (2020). *Європейський Союз: становлення та розвиток*. Центр учбової літератури.
- Кузьміна, В. А. (2020). *Екологічна безпека (Конспект лекцій)*. Одеський державний екологічний університет.
- Кучик, В. В. (2021). *Міжнародні організації*. Знання.
- Лісовський, П. М., & Лісовська, Ю. П. (2020). *Національна безпека України*. Університет "Україна".

- Ожеван, М. А. (2020). *Геополітика*. Академія.
- Парахонський, Б. О., & Яворська, Г. М. (2015). *Актуальні виклики та загрози регіональній безпеці: висновки для України* (К. А. Кононенко, Ред.). НІСД.
- Патійчук, В. О. (2021). *Міжнародна та регіональна безпека (Словник-довідник)*. ФОП Іванюк В. П.
- Примуш, Р. Б. (2022). Система колективної безпеки як основа національної та міжнародної безпеки. *Інвестиції: практика та досвід. Державне управління*, 71–75.
- Пунда, Ю. В., Козинець, І. П., Клименко, В. С., та ін. (2020). *Міжнародні відносини та зовнішня політика України*. НУОУ ім. Івана Черняхівського.
- Ситник, Г. П. (Ред.). (2016). *Глобальна та національна безпека*. НАДУ.
- Ситник, Г. П., Неліпа, Д. В., & Орел, М. Г. (2021). *Зовнішня політика та національна безпека*. Видавець Кравченко Я. О.
- Ситник, Г. П., & Орел, М. Г. (2021a). *Національна безпека в контексті європейської інтеграції України*. Міжрегіональна Академія управління персоналом.
- Ситник, Г. П., & Орел, М. Г. (2021b). *Основи стратегічного планування національної безпеки*. Видавець Кравченко Я. О.
- Смолянюк, В. Ф. (2018). Системні засади національної безпеки України. *Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого"*, 2(37), 107–126.
- Стратегія воєнної безпеки України (2021). Затверджена Указом Президента України від 25.03.2021 № 121/2021.
- Стратегія енергетичної безпеки України на період до 2035 року (2021). Затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 04.08.2021 № 907-р.
- Україна. Закон. (2018). *Про національну безпеку України*. Відомості Верховної Ради, 31, ст. 241. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
- Україна. Закон. (2020). *Про затвердження Національної розвідувальної програми України на 2021–2025 роки*. (№ 1122-IX).

References

- Bilous, V. S. (2021). *National Security of Ukraine in the Conditions of Globalization*. NISD.
- Vlasyuk, O. S. (2016). *National Security of Ukraine: Evolution of Domestic Policy Problems*. NISD.
- Holovashchenko, S. O. (2020). *Legal Regulation of Security in the Conditions of Globalization*. Yurinkom Inter.
- Doroshenko, O. V. (2021). *Geopolitical Challenges and Security of Ukraine*. Yurinkom Inter.
- Dzyoban, O. P. (Ed.). (2021). *National Security: Worldview and Theoretical and Methodological Principles*. Law.
- Zerkal, O. Yu. (2022). *International Law and State Security: Challenges of the Present*. Lira-K.
- Kolodiy, A. M. (2019). *Fundamentals of National Security of Ukraine*. NAPU.
- Constitution of Ukraine (1996, June 28). *Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 30, p. 141. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96>
- Kopiikka, V. V. (2020). *The European Union: Formation and Development*. Center for Educational Literature.
- Kuzmina, V. A. (2020). *Environmental Security (Lecture Notes)*. Odessa State Ecological University.
- Kuchyk, V. V. (2021). *International Organizations*. Knowledge.
- Lisovsky, P. M., & Lisovska, Yu. P. (2020). *National Security of Ukraine*. University "Ukraine".
- Ozhevan, M. A. (2020). *Geopolitics*. Academy.
- Parakhonsky, B. O., & Yavorska, G. M. (2015). *Current challenges and threats to regional security: conclusions for Ukraine* (K. A. Kononenko, Ed.). NISD.
- Patyichuk, V. O. (2021). *International and regional security*. FOP Ivanuk V. P.
- Primush, R. B. (2022). The collective security system as the basis of national and international security. *Investments: practice and experience. State Administration*, 71–75.
- Punda, Yu. V., Kozynets, I. P., Klymenko, V. S., et al. (2020). *International relations and foreign policy of Ukraine*. Ivan Chernyakhovsky State University of Economics.
- Sytnyk, G. P. (Ed.). (2016). *Global and National Security*. NAPU.
- Sytnyk, G. P., Nelipa, D. V., & Orel, M. G. (2021). *Foreign Policy and National Security*. Publisher Kravchenko Ya. O.
- Sytnyk, G. P., & Orel, M. G. (2021a). *National Security in the Context of Ukraine's European Integration*. Interregional Academy of Personnel Management.
- Sytnyk, G. P., & Orel, M. G. (2021b). *Fundamentals of Strategic Planning of National Security*. Publisher Kravchenko Ya. O.
- Smolyaniuk, V. F. (2018). Systemic Principles of National Security of Ukraine. *Bulletin of the National University "Yaroslav the Wise Law Academy of Ukraine"*, 2(37), 107–126.
- Military Security Strategy of Ukraine (2021). Approved by the Decree of the President of Ukraine dated 03/25/2021 No. 121/2021.
- Energy Security Strategy of Ukraine for the period until 2035 (2021). Approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 08/04/2021 No. 907-p.
- Ukraine. Law. (2018). On National Security of Ukraine. *Bulletin of the Verkhovna Rada*, 31, p. 241. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
- Ukraine. Law. (2020). On Approval of the National Intelligence Program of Ukraine for 2021–2025. (No. 1122-IX).

Отримано редакцією журналу / Received: 12.09.25

Прорецензовано / Revised: 14.10.25

Схвалено до друку / Accepted: 21.10.25

Karyna ONOIKO, Student
e-mail: karina.myapple@gmail.com
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

UKRAINE AS A COMPONENT OF THE REGIONAL AND GLOBAL SECURITY SYSTEM INTRODUCTION

B a c k g r o u n d . *The issue of ensuring regional and global security is one of the key challenges of the modern international system. Ukraine, having a strategic geopolitical position at the intersection of the interests of the East and the West, plays an important role in maintaining stability not only in Europe, but also in the world as a whole. In the context of hybrid threats, cybercrime, energy instability and military aggression, the need to form an effective state security policy that will ensure the stability and independence of the country is becoming more urgent.*

M e t h o d s . *The study used a comprehensive approach that combines analytical, historical-legal and comparative methods. The comparative-analytical method was used to assess international security practices and determine Ukraine's place in the regional system. The historical-legal method allowed us to trace the evolution of national security policy and its adaptation to modern challenges. The system-structural approach was used to analyze the relationships between internal and external security factors, and content analysis was used to process official documents, international treaties, strategies, analytical reports and resolutions of international organizations. The applied set of methods made it possible to generalize scientific approaches and form a holistic picture of Ukraine's role in the global security system.*

R e s u l t s . *The modern security system is multi-level, and Ukraine's participation in international institutions ensures not only national defense, but also strengthens collective security in Europe. Ukraine actively cooperates with the UN, NATO, the European Union and the OSCE, participates in peacekeeping missions, and forms a policy of cyber and energy security. It has been determined that the key factors in strengthening the security potential are integration into Euro-Atlantic structures, modernization of the defense sector, strengthening strategic communications and development of the defense-industrial complex. The analysis results show that the formation of a stable security system of Ukraine requires synchronization of domestic policy with international standards, as well as the development of partnership relations within the framework of global initiatives - in particular in the field of cyber defense, energy independence and information security. Ukraine has the potential to become an active subject of international security, and not just its object.*

C o n c l u s i o n s . *Ukraine is an integral part of the modern system of regional and global security. Its strategic role is to ensure stability on the eastern flank of Europe, strengthen European and Euro-Atlantic structures, and develop a system of collective response to threats. To further increase the effectiveness of the state's security policy, it is necessary to ensure the coherence of actions at the international and national levels, strengthen cyber and energy security, and optimize diplomatic interaction with partners. Ukraine is gradually establishing itself as an important factor in international stability, contributing to the construction of a new security architecture in Europe and the world.*

K e y w o r d s : *security, Ukraine, regional security, global security, international organizations, NATO, international cooperation.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declare № conflicts of interest. The funders had № role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.